

11. *Дмитриева, Л. М.* Русская топонимическая система: онтологическое и ментальное бытие / Л. М. Дмитриева // Извест. Уральского гос. ун-та. – 2001. – № 20. – С. 13–18.
12. *Тарасов, Е. Ф.* Тенденции развития психолингвистики / Е. Ф. Тарасов. – М. : Наука, 1987. – 168 с.
13. *Пиаже, Ж.* Психогенез знаний и его эпистемологическое значение / Ж. Пиаже // Семиотика [сб. ст., пер.] / сост., вступ. ст. и общ. ред. Ю. С. Степанова. – М. : Радуга, 1983. – С. 90–101.
14. *Лыков, А. Г.* Русское личное имя собственное / А. Г. Лыков, Т. А. Чабанец // Филологические науки. – 1999. – № 1. – С. 13–21.
15. *Выготский, Л. С.* Предисловие к русскому изданию книги В. Келера «Исследование интеллекта человекоподобных обезьян» / Л. С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. – М. : Педагогика, 1982–1984. – Т. 1. – 1982. – С. 210–237.
16. *Лотман, Ю. М.* Мир – имя – культура / Ю. М. Лотман // Избр. ст. : в 3 т. – Таллинн : Александр, 1992–1993. – Т. 1. – 1992. – С. 58–75.

The article singles out the differences of formal and functional approaches to the grammar of geographic names. In contrast to historic, structural, ethnic approaches, the author refers to denotative properties of place names and *relations* which unite categories 'object' and 'attribute' within it. Secondaryness of the signified side of names lies in its potential usability as an assessment scheme for future naming.

Поступила в редакцию 27.07.18

Л. У. Кулік

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КАНЦЭПТУ «СТРАХ, СПАЛОХ» У БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ САМАТЫЧНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ

В статье проводится сопоставительное исследование фразеологической репрезентации носителями белорусского и английского языков концепту «страх, испуг» – одного из базовых понятий, проявляющихся у представителей самых разных культур. Устанавливается, что во фразеологических единицах двух языков репрезентируется физиологическое проявление страха, которое широко описано в специальной литературе и подтверждается сущностью понятия «страх» как термина психиатрии. Делается вывод, что соматическая реакция организма на страх является универсальной для представителей двух лингвокультур, а репрезентация нахождения личности в состоянии страха иллюстрирует различные и даже контрастные проявления эмоций.

У лінгвістычных працах апошніх гадоў цэнтрам увагі даследчыкаў з'яўляецца моўная карціна свету, пад якой разумеецца закладзіраванае ў адзінках мовы і характэрнае пэўнаму этнасу як яе носьбіту ўнікальнае ўспрыманне рэальнасці і сімвалічнага сусвету. Менавіта нацыянальна-культурная карціна свету ўвасабляе «кагнітыўна-псіхалагічную рэальнасць, якая выяўляецца ў разумовай, пазнавальнай дзейнасці народа, у яго паводзінах – фізічных і вербальных» [1, с. 5].

На сучасным этапе развіцця лінгвістыкі рэканструкцыя моўнай карціны свету вядзецца ў двух кірунках. У адпаведнасці з першым, узнаўленне сістэмы ўяўленняў носьбітаў моў адбываецца безадносна да таго, з'яўляецца яна ўнікальнай для дадзенай мовы ці глабальнай. Асобныя, уласцівыя толькі пэўнай мове канцэпты з'яўляюцца аб'ектам даследавання другога кірунку.

Паняцце «канцэпт» характарызуецца неадназначнасцю. Так, З. Д. Папова і І. А. Сцярнін пад канцэптам разумеюць «прыналежнасць усведамлення чалавека, глабальную адзінку разумовай дзейнасці, квант структурных ведаў» [2, с. 7].

Шматбакова пададзена паняцце «канцэпт» у слоўніку Ю. С. Сцяпанавы «Константы: Словарь русской культуры»: «Канцэпт – гэта згустак культуры ў свядомасці чалавека; гэта тое, у выглядзе чаго культура ўваходзіць у ментальны свет чалавека. І, з другога боку, канцэпт – гэта тое, пры дапамозе чаго чалавек – радавы, звычайны чалавек, не “тварэц культурных каштоўнасцей” – сам уваходзіць у культуру, а ў некаторых выпадках і ўплывае на яе» [3, с. 43].

Як «нейкае ўяўленне пра фрагмент свету ці частку такога фрагмента, які мае складаную структуру, выражаную рознымі групамі прыкмет, што рэалізуюцца разнастайнымі моўнымі спосабамі і сродкамі» разумеюць канцэпт М. У. Піменава і В. М. Кандрацьева [4, с. 113].

Канцэпт як ментальная адзінка рэпрэзентуецца ў мове «пры дапамозе марфем, слоў, словаформаў, фразеалагічных спалучэнняў, свабодных слова-спалучэнняў, граматычных катэгорый, структурных і пазіцыйных схем сказаў, што нясуць тыповыя прапазіцыі (сіntaxічныя канцэпты), і нават тэкстаў і сукупнасці тэкстаў (пры неабходнасці эксплікацыі ці абмеркаванні зместу складаных, абстрактных, індывідуальна-аўтарскіх канцэптаў)» [4, с. 65].

Нацыянальна-культурнае светаўспрыманне пэўнага народа ўвасоблена менавіта ў фразеалагічных спалучэннях, альбо фразеалагічных адзінках (далей – ФА). Акрамя таго, фразеалагізмы, «адлюстроўваючы ў сваёй семантыцы доўгі працэс развіцця культуры народа, фіксуюць і перадаюць ад пакалення да пакалення культурныя ўстаноўкі і стэрэатыпы, эталоны і архетыпы» [5, с. 18]. Такая акумулятыўная здольнасць ФА выводзіць іх за межы фразеалогіі і надзяляе функцыямі знакаў культуры, а наяўнасць культурнай семантыкі ў ФА прадвызначае іх існаванне ў мове, бо ФА «ўзнаўляюцца носьбітамі не толькі ў прамой, моўнай функцыі – намінатывнай, але і ў функцыі культурнай» [6, с. 92].

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца супастаўляльнае даследаванне фразеалагічнай рэпрэзентацыі носьбітамі беларускай і англійскай моў канцэпту «страх, спалох» – аднаго з базавых паняццяў, якія праяўляюцца ў прадстаўнікоў самых розных культур.

З даўніх часоў чалавек спазнаваў сусвет па сродках свайго цела. Менавіта яно і асабліва яго часткі з'яўляліся і з'яўляюцца па сённяшні дзень эталонамі пры ўстанаўленні пэўнай адлегласці, вагі, даўжыні, меры і інш. Зварот да самога сябе прасочваецца не толькі ва ўспрыманні свайго цела

з фізіялагічнага пункту погляду, але і ў паводзінах людзей, іх уяўленнях пра свет, маральных пачуццях, духоўнасці. Да таго ж «важную ролю ў фарміраванні стэрэатыпаў і эталонаў адыгрывае частотнасць сутыкненняў асобных аб'ектаў, з'яў у жыцці людзей, якая выражаецца ў больш працяглых чалавечых кантактах менавіта з дадзеным аб'ектам у параўнанні з іншымі, што і прыводзіць да стэрэатыпізацыі гэтых аб'ектаў» [7, с. 54]. Менавіта таму выкарыстанне саматычных лексем у якасці кампанентаў ФА характарызуецца высокай частотнасцю і складае амаль трэцюю частку ад агульнай колькасці ФА як у беларускай мове, так і ў англійскай. Большасць саматычных ФА абедзвюх моў з'яўляецца антрапацэнтрычнымі. Яны называюць, выяўляюць і характарызуюць фізічны і псіхічны стан чалавека, яго паводзіны, эмацыянальны стан, асаблівасці аблічча і г.д.

Назіранні за ФА, якія выражаюць канцэпт «страх, спалох», паказалі, што ў іх склад уваходзяць разнастайныя кампаненты-саматызмы: бел. *валасы / волас, вочы, душа, жылы, зубы, калені / каленкі, кроў, лоб, лыткі, паджылькі, паднябенне, пятка, скура, спіна, сэрца, цела, хвост, язык* і англ. *blood* 'кроў', *eye* 'вока', *feet* 'ступня', *hair* 'волас / валасы', *heart* 'сэрца', *knee* 'калена', *leg* 'нага', *mouth* 'рот', *skin* 'скура', *tail* 'хвост', *tongue* 'язык'. Як відаць, ахоп у якасці фарміравання фразеалагічнага вобраза найменняў частак цела чалавека ў беларускіх ФА з'яўляецца больш раўнамерным у параўнанні з кампанентамі-саматызмамі англійскіх ФА.

Аналіз ФА паказаў, што ў большасці з іх ілюструецца рэакцыя арганізма на пэўнае страшнае здарэнне. Так, ФА *валасы / волас становяцца / падымаюцца / устаюць дыбам / дыба / дуба / дубка; вочы на лоб лезуць; калені / каленкі / лыткі дрыжаць / трасуцца; язык адняўся; get cold feet* (дасл. – атрымаць халодныя ступні); *one's knees knock* (дасл. – чые-н. калені стукаюцца); *his / her, etc. tongue failed him / her, etc.* (дасл. – яго / яе і г.д. язык падвёў яго / яе і г.д.) і інш. рэпрэзентуюць фізіялагічнае праяўленне страху, якое шырока апісана ў спецыяльнай літаратуры і пацвярджаюць сутнасць паняцця «страх» як тэрміна псіхіятрыі: «страх у псіхіятрыі – беспрадметная, адмоўна афарбаваная эмоцыя ў хворага, якая суправаджаецца напружанасцю, пачуццём непасрэднай небяспекі для жыцця і разнастайнымі вегетатыўнымі парушэннямі» [8, с. 1175].

Стан страху можа праяўляцца ў рознай ступені інтэнсіўнасці і вар'іравацца ад спалоху да жаху. Параўн.: бел. *калені / каленкі / лыткі дрыжаць / трасуцца* і англ. *one's knees knock* (дасл. – чые-н. калені стукаюцца) 'хто-н. вельмі спалохаўся'; бел. *кроў ледзянее* і англ. *one's blood freezes / runs cold* (дасл. – чыя-н. кроў замярзае / стыне ў жылах) 'хто-н. адчувае моцны страх, жах'; бел. *ледзяніць кроў* і англ. *chill smb.'s blood* (дасл. – ледзяніць / астуджаць кроў) 'выклікаць у каго-н. жах, здранцвенне'¹.

Пэўныя беларускія і англійскія ФА выяўляюць тоесную альбо падобную семантыку, унутраную форму, структурна-граматычную арганізаванасць,

¹ Дэфініцыі фразеалагізмаў пададзены паводле слоўнікаў, у якіх яны зафіксаваны.

кампанентны склад і функцыянальна-стылістычную, суб'ектыўна-ацэначную і экспрэсіўна-эмацыянальную характарыстыкі. Напрыклад, бел. *калені / каленкі / лыткі дрыжаць / трасуцца* і англ. *one's knees knock* 'хто-н. вельмі спалохаўся'; бел. *кроў у жылах стыне / застыла* і англ. *one's blood freezes / runs cold* 'хто-н. адчувае моцны страх, жах'; бел. *сэрца абрываецца / ападае* і англ. *one's heart sinks* 'хто-н. адчувае моцны страх, трывогу, раптоўна адчайваецца'; бел. *валасы / волас становяцца / надыхаюцца / устаюць дыбам / дыба / дуба / дубка* і англ. *one's hair stands on end* (дасл. – валасы становяцца дыбам) 'хто-н. адчувае моцны страх, жах' і інш.

У дзвюх мовах выдзяляюцца ФА, у якіх стан чалавека ў моманты адчування страху суправаджаецца крытычнай рэакцыяй арганізма, якая б у паўсядзённым жыцці магла прывесці да смерці. Да гэтай групы адносяцца ФА, якія ілюструюць уяўленні носьбітаў мовы пра асаблівасці работы сэрца ў момант перажывання страху: бел. *сэрца абрываецца / ападае* 'хто-н. адчувае моцны страх, трывогу, раптоўна адчайваецца'; *сэрца ледзянее* 'хто-н. адчувае моцны страх, жах' і англ. *one's heart misses a beat* (дасл. – сэрца прапускае ўдар) 'хто-н. вельмі спалохаўся'; *one's heart stands still* (дасл. – сэрца замірае) 'хто-н. вельмі спалохаўся'.

Асобныя ФА беларускай мовы маюць агульны план зместу з англійскімі ФА, але адрозніваюцца ў плане выражэння кампанентамі, замена якіх адзін другім не лічыцца нормай для носьбітаў беларускай мовы. Напрыклад, ФА *душа ў пятках* 'хто-н. вельмі спалохаўся' мае аналаг у англійскай мове *have one's heart in one's mouth / boots* (дасл. – мець сэрца ў роце / ботах) 'спужацца, напалохацца'. Падабенства ўнутранай формы дзвюх ФА выяўляецца ў тым, што эмацыянальнай рэакцыяй душы і сэрца з'яўляецца змена іх лакалізацыі. Першае адрозненне датычыць розных СК: *душа* і *heart* 'сэрца'. Другая адметнасць заключаецца ў разуменні прадстаўнікамі розных нацый знаходжання сэрца / душы ў момант адчування моцнага страху. Для беларусаў крайнім (крытычным, гранічным) месцам перамяшчэння душы з'яўляецца пята, для англічан – рот ці боты. Відавочна, што пяткі, з аднаго боку, – месца, адкуль найцяжэй будзе дастаць душу, самае патаемнае месца ў целе чалавека, якое, да таго ж, з'яўляецца сімвалічнай зброяй, з дапамогай якой знішчаецца нячыстая сіла [9, с. 8]. Праз пятку чалавеку «перадаецца сіла глебы» [10, с. 179], нават зыходзячы з міфалагічных уяўленняў славян аб пяце як «аб ніжняй граніцы цела чалавека», менавіта яна ўтварае своеасаблівы клапан, які «не выпускаць перапалоханую душу з цела» [9, с. 8]. З другога боку, стан чалавека, у якога душа ў пятках, «з'яўляецца бліжэй смерці, бо пяткі – найбольш аддаленае ад грудзей (цэнтра чалавечага цела) месца» [11, с. 198]. У англійскай ФА *mouth* 'рот' ці *boots* 'боты' – гэта тыя месцы, праз якія лягчэй за ўсё пазбавіцца сэрца (рот адкрываецца, боты лёгка здымаюцца; параўн. з рускай прымаўкай *душа бы выскочила, если бы не зубы*) [12, с. 214].

Беларуская ФА *вочы на лоб лезуць* (лезлі, палезуць, вылазяць, вылазілі) 'хто-н. выказвае вялікае здзіўленне, моцны спалох, страх' (2-е значэнне)

і англійская ФА *eyes on stalks* (дасл. – вочы на сцёблах) ‘вочы поўныя страху, здзіўлення, цікаўнасці’ адлюстроўвае стан органаў зроку. Пералічаныя ФА па-рознаму вербалізуюць протасітуацыю, пакладзеную ў іх вобразную аснову: беларуская ФА ўспрымаецца літаральна – унутраны стан чалавека апісваецца праз яго знешні выгляд, выкліканы пачуццём страху; у аснове англійскай ФА знаходзіцца нерэальны вобраз, заснаваны на прыпадабненні вачэй да лісця расліны, пялёсткаў альбо кветак, апорнай базай для якіх з’яўляюцца сцёблы. У той жа час у англійскай мове існуе ФА *one’s eyes stand out of one’s head* (дасл. – вочы па-за галавой) ‘вочы палезлі на лоб (ад болю, здзіўлення і да т.п.)’, значэнне якой, аднак, канкрэтна не характарызуе знаходжаньня чалавека ў стане страху.

Рэакцыя на страх можа пазбавіць чалавека голасу, альбо паўплываць на выразнасць маўлення. Такая, рэлевантная для беларускай і англійскай лінгвакультур, рэакцыя рэпрэзентуецца ў ФА *язык адняўся* ‘хто-н. раптоўна змоўк, страціў здольнасць гаварыць (ад страху, здзіўлення і пад.)’; *язык прысох / прыліп* <да зубоў, да паднябення> ‘хто-н. раптоўна страціў здольнасць гаварыць (ад страху, здзіўлення і пад.)’; *his / her, etc. tongue failed him / her, etc.* (дасл. – язык падвёў яго / яе і г.д.) і *one’s tongue cleaved / glued itself to the roof of one’s mouth* (дасл. – чый-н. язык прыліп да паднябення) ‘хто-н. раптоўна страціў здольнасць гаварыць (ад страху, здзіўлення і пад.)’.

У бел. ФА *падтульваць / падціскаць хвост / хвасты* ‘спалохаўшыся чаго-н., станавіцца больш асцярожным, трапіць самаўпэўненасць’ і англ. ФА *get / have one’s tail down* (дасл. – апусціць хвост) ‘згубіць мужнасць; спалохацца’; *with one’s tail between one’s legs* (дасл. – з хвостом між ног) ‘прыніжана; спужаўшыся’ знаходзіць праяўленне асэнсаванне чалавека ў катэгорыях жывёльнага свету, заснаванае на ўяўленні адзінства чалавека з жывымі істотамі. Ужыванне кампанентаў-найменняў частак цела звяроў, птушак, рыб, паўзуноў, насякомых у якасці частак цела чалавека абумоўлівае негатыўную канатацыю ФА. Так, у прыведзеных прыкладах негатыўная канатацыя выяўляецца за кошт пераўвасаблення, пераносу паводзін сабакі на чалавека. Адмоўныя асацыяцыі выклікае сам вобраз сабакі, які ў славянскай ментальнасці адначасова са станоўчай здаўна надзяляўся і негатыўнай ацэнкай [12, с. 443–444].

У вобразе яшчэ адной беларускай ФА *заячая / заечая душа* ‘вельмі баязлівы чалавек’ адлюстравана зааморфная метафара на аснове прыпадабнення чалавека да зайца, уяўленні пра якога звязаны з назіраннямі чалавека за яго паводзінамі, выдзяляючы найперш такую асаблівасць як баязлівасць. Наяўнасць кампанента *душа* ў ФА амаль заўсёды звязана з вызначэннем рыс характару, унутраных якасцей чалавека, яго эмацыянальнага стану. У дадзенай ФА спалучэнне кампанента-назоўніка *душа* з кампанентам-прыметнікам *заячая* раскрывае сутнасць чалавека, а ФА ў цэлым выступае ў ролі стэрэатыпнага ўяўлення аб баязліўцу. Заўважым, што гэтая ФА характарызуецца адсутнасцю тоесных альбо падобных фразеалагізмаў у межах саматычнай фразеалогіі англійскай мовы.

Аналіз фразеалагічнага матэрыялу ілюструе той факт, што адчуванне страху амаль заўсёды суправаджаецца хваляваннем і адмоўнымі эмоцыямі: бел. *паджылкі трасуцца* ‘хто-н. адчувае вялікае хваляванне, вельмі спалохаўся’; *мароз па скуры / па спіне / па целе* <*прабягае / ходзіць / дзярэ*> ‘у каго-н. узнікае непрыемнае адчуванне ад раптоўнага страху, хвалявання і пад.’ і англ. *one’s heart sinks* (дасл. – чыё-н. сэрца тоне) ‘хто-н. адчувае моцны страх, трывогу, раптоўна адчайваецца’; *jump / start out of one’s skin* (дасл. – выскокваць са скуры) ‘здрыгануцца, падскочыць ад спалоху, нечаканасці і да т.п.’. Апошняя ФА ілюструе рэакцыю арганізма як на адмоўную протасітуацыю, так і на станоўчую, напрыклад, на пэўны розыгрыш альбо сюрпрыз. Параўн.: *Suddenly... he heard someone running after him. Then a hand was laid on his own. He started almost out of his skin and swung round.* (A. J. Cronin, ‘A Thing of Beauty’, part III, ch. III) (дасл. – Раптам... за спінай у Стывена пачуліся таропкія крокі, і чыясьці рука дакранулася да яго локця. Здрыгануўшыся ад нечаканасці, ён павярнуўся.) і *She almost jumped out of her skin with joy.* (дасл. – Яна ледзь да столі не падскочыла ад радасці.).

Праяўленне страху заўсёды выклікае ў носьбітаў мовы неадабрэнне, а часам іронію, што падкрэсліваецца ў беларускіх ФА з дапамогай саматычных лексем: *паджылкі трасуцца* ‘хто-н. адчувае вялікае хваляванне, вельмі спалохаўся’; *лыткі дрыжаць / трасуцца* ‘хто-н. вельмі спалохаўся’.

Такім чынам, відавочна, што саматычная рэакцыя арганізма на страх, якая закадзіравана ва ўнутранай форме ФА, з’яўляецца ўніверсальнай для прадстаўнікоў дзвюх лінгвакультур, бо заснавана на агульнасці рэпрэзентацыі жэстаў і мімікі людзей. Агульнымі для беларускай і англійскай фразеалогіі з’яўляюцца протасітуацыі, у якіх стан страху праяўляецца праз дрыжанне, работу сэрца, сістэмы кровазвароту, органаў зроку і г.д. У моманты адчування страху чалавек можа паводзіць сябе разнастайна і нават апазіцыйна праяўляць эмоцыі: рабіць пэўныя рэзкія / паўтараючыя рухі альбо не рабіць (не мець магчымасці зрабіць) ніякіх рухаў. У той жа час у беларускай і англійскай мовах ФА, унутраная форма якіх рэпрэзентуе канцэпт «страх, спалох», ілюструюць адметнасці канкрэтнай рэакцыі ці спецыфічны стан асобы, якая адчувае дадзеную эмоцыю, альбо раскрываюць сутнасць баязлівага чалавека, метафарычна называючы яго.

ЛІТАРАТУРА

1. *Попова, З. Д.* Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова. – Воронеж : Истоки, 2003. – 59 с.
2. *Попова, З. Д.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М : АТС : Восток – Запад, 2007. – 314, [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
3. *Степанов, Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Акад. проект, 2004. – 992 с.
4. *Пименова, М. В.* Концептуальные исследования. Введение : учеб. пособие / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 176 с.

5. Конвенциональные фразеологизмы с соматизмами в современном французском языке : пособие по курсу «Лексикология французского языка» для студентов специальности 1-02 03 06-04 – Французский язык. Английский язык / М-во образования Респ. Беларусь, Гроднен. гос. ун-т ; [авт.-сост. Е. З. Ленец]. – Гродно : ГрГУ, 2007. – 143 с.
6. Гудков, Д. Б. Телесный код русской культуры : материалы к словарю / Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова. – М. : Гносиз, 2007. – 288 с.
7. Оксенчук, А. Е. О роли соматической фразеологии в репрезентации эталонов и стереотипов наивной картины мира / А. Е. Оксенчук // Веснік ВДУ імя П. М. Машэрава. – 1998. – № 1. – С. 52–55.
8. Покровский, В. И. Энциклопедический словарь медицинских терминов / В. И. Покровский. – М. : Медицина, 2005. – 1591 с.
9. Валодзіна, Т. В. Фразеалагічная «анатомія» беларусаў: пята / Т. В. Валодзіна // Актуальныя праблемы славянскай фразеалогіі : матэрыялы Міжнароднага навучнага канфэрэнса, Гомель, 16–17 лістапада 1999 г. / Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт; рэдкал.: В. І. Коваль (адв. рэд.) [і др.]. – Гомель, 1999. – С. 6–9.
10. Бидерман, Г. (Biedermann, H.) Энциклопедия символов : пер. с нем. / Г. Бидерман; общ. ред. и предисл. И. С. Свенцицкой. – М. : Респ., 1996. – 335 с.
11. Кабакова, С. В. Душа <сердце> в пятки уходит / ушла <ушло> / С. В. Кабакова // Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / редкол.: В. Н. Телия (отв. ред.) [и др.]. – 2-е изд. стер., – М., 2006. – С. 197–198.
12. Кулік, Л. У. Саматычны кампанент *душа* ў беларускіх фразеалагізмах / Л. У. Кулік // Хрысціянскі гуманізм і яго традыцыі ў славянскай культуры : сб. навуч. тр. / М-во адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны; рэдкал.: Т. Н. Усольцева [і др.]. – Гомель, 2011. – Вып. 3. – С. 212–215.

СЛОЎНІКІ

1. Корсак, Л. Д. Англа-беларускі слоўнік фразеалагізмаў параўнальнага тыпу / Л. Д. Корсак, Л. С. Марціновіч. – Мінск : Выш. шк., 1984. – 122 с.
2. Кулік, Л. У. Англа-беларускі слоўнік саматычных фразеалагізмаў; Беларуска-англійскі слоўнік саматычных фразеалагізмаў / Л. У. Кулік, В. А. Ляшчынская; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт. – Гомель : ГДУ, 2010. – 84 с.
3. Кунин, А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – 5-е изд., стер. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2004. – 512 с.
4. Кунин, А. В. Большой англо-русский фразеологический словарь : ок. 20 000 фразеологических единиц / А. В. Кунин. – 5-е изд., испр. – М. : Живой яз., 1998. – 944 с.
5. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў: у 2 т. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2008.

- Т. 1. – Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
Т. 2. – Беларуская Энцыкл. імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
6. *Литвинов, П. П.* Англо-русский словарь наиболее употребительных фразеологических выражений / П. П. Литвинов. – М. : Яхонт, 2001. – 400 с.
7. *Cowie, A. P.* Oxford dictionary of current idiomatic English : Phrase, clause and sentence idioms : Vol. 2 / A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig. – Oxford : Oxford Univ. press, 1994. – 685 p.
8. Macmillan English dictionary : for advanced learners / Macmillan Education. – 2nd ed., enlarged. – China [etc.] : Macmillan Publishers Limited; AandC Black Publishers, 2008. – 1748 p.
9. The Penguin concise English dictionary / compiled by G. N. Garmonsway with J. Simpson. – London : Claremont Books, 1995. – 842 p.

The article presents a comparative research of the phraseological representation of the concept “fear, fright” by native speakers of the Belarusian and English languages. It is concluded that the representation of the somatic reaction of the body to fear is universal for both linguistic cultures, while the representation of a person’s state of fear illustrates different and even contrasting manifestations of emotions.

Поступила в редакцию 05.09.18

Л. П. Морозова, Л. А. Федоренко

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ *ПРЕЦЕДЕНТНОСТЬ*, *ДИАЛОГИЧНОСТЬ*, *ПОЛИФОНИЯ*

Существующие в современной научной литературе понятия *диалогичность*, *интертекстуальность*, *полифония*, *прецедентность* объединены идеей межтекстового взаимодействия, сформулированной еще в прошлом веке М. М. Бахтиным. Однако использование этих терминов не является однозначным и связано либо с отождествлением скрывающихся за ними понятий, либо с их разграничением на основе противоречивых критериев. Целью данной статьи является очертить содержание терминов *диалогичность*, *полифония* и *прецедентность*, а также предложить критерии их разграничения.

Идея межтекстового взаимодействия, сформулированная М. М. Бахтиным в виде понятия диалогизма, оказалась в научном отношении столь притягательной, что дала толчок к развитию целых направлений в исследовании текста не только в литературоведении, но и в лингвистике. При этом их создатели, отталкиваясь от общей бахтинской идеи, приходили к прямо противоположным заключениям: от постулирования «смерти автора» (Р. Барт), основанного на характерном для постмодернистов утверждении о том, что любой создаваемый текст пронизан другими, уже существующими в культуре текстами, до признания полисубъектности текстов, наличия в них наряду с авторским голосом других голосов, вплетающихся в ткань текста и придающих ему полифоническое звучание.